

Homofobija ir diskriminavimas Lietuvoje

Turinys

Ižanga	3
Diskriminavimas dėl lytinės orientacijos	
<i>Eduardas Platovas. Pirmoji Lietuvos lesbiečių, gėjų ir biseksualų apklausa</i>	5
Santrauka	5
Pagrindinės rekomendacijos	9
ES teisės reikalavimai	10
Tyrimo rezultatai	11
Homofobijos tyrimai	
<i>Margarita Jankauskaitė. Homofobija ir akademinis jaunimas Lietuvoje</i>	28
<i>Artūras Tereškinas. Apie lietuvių požiūrį į homoseksualumą</i>	33

Įžanga

Homofobija, arba homoseksualių žmonių baimė ir nepakantumas jiems, - tai viena iš netolerancijos apraiškų, kuriai turime žvelgti tiesiai į akis, o ne nusisukti kaskart kai su ja susiduriame kasdieniame gyvenime. O svarbiausia - turime veikti prieš homofobiją.

Visų pirma, turime pripažinti, kad ji egzistuoja ir yra tokia pat žalinga kaip ir kitos netolerancijos formos - rasizmas, ksenofobija ar antisemitizmas. Visi, o ypač viešosios politikos kūrėjai, įstatymų leidėjai, politikai, teisėtvarkos pareigūnai ir kiti valstybės tarnautojai turi išmokti pradėti kalbėti ir rašyti apie homofobijos reiškinį.

Homoseksualių žmonių yra visur, įvairaus amžiaus, skirtingų socialinių sluoksnių ir profesijų, vyrų ir moterų, įvairių tautybių, su negalia ir be jos. Jeigu niekas nežino arba neįtaria, kad jūs homoseksualus, jūs nepatirsite asmeninės ir tiesioginės diskriminacijos arba priekabiavimo, nors galite kentėti nuo bendros homofobiškos aplinkos. Ar verta tokiu atveju atskleisti savo lytinę orientaciją? Atsakymas paprastas - verta, nes pagrindinį lygių teisių principą reikia ne tik gerbti, bet ir įgyvendinti.

Kovodami prieš homofobiją grindžiamą diskriminavimą, mes nesiekiamo naujų ar "ypatingų" teisių. Siekiame tik to, kad kiekvienam asmeniui, nepriklausomai nuo jo lytinės orientacijos, būtų garantuotos visos pilietinės, politinės, socialinės, ekonominės ir kultūrinės teisės.

Diskriminavimas dėl lytinės orientacijos

Pirmoji Lietuvos lesbiečių, gėjų ir biseksualų apklausa

Eduardas Platovas

Santrauka

Lietuvos gėjai, lesbietės ir biseksualai patiria nuolatinę nepriimtina socialinę atskirtį dėl diskriminavimo lytinės orientacijos pagrindu. Lietuvos gėjų lygos atlikto tyrimo duomenys rodo, kad dauguma respondentų bijo, kad aplinkiniai su jais elgtųsi blogiau nei su kitais tik dėl jų lytinės orientacijos. 67 proc. visų respondentų slepia savo lytinę orientaciją nuo tėvų. Lytinė orientacija dar labiau nematoma viešajame lesbiečių, gėjų ir biseksualų gyvenime (ją slepia 89 proc. respondentų) bei darbo vietose (slepia 88 proc. respondentų).

Tyrimo duomenys neleidžia abejoti tuo, kad homoseksualams ir biseksualams ypač svarbūs smurto ir priekabiavimo reiškiniai. Kas antras respondentas patyrė kokį nors smurto ar priekabiavimo būdą dėl lytinės orientacijos. Kas trečias apklausos dalyvis susidūrė su priekabiavimu darbe.

Šiuo aspektu Lietuvos lesbiečių, gėjų ir biseksualų padėtis beveik nesisiskiria nuo jų likimo draugų kitose šalyse. Tyrimai kitose Europos šalyse parodė, kad smurto prieš homoseksualus lygis yra tris kartus didesnis už tą, kurį bendrai patiria visi gyventojai. Dauguma lesbiečių ir gėjų neišvengia pastovios smurto baimės bei gąsdinimų per visą savo gyvenimą arba tam tikrais gyvenimo tarpsniais, kai jie labiausiai pažeidžiami.

Smurtas, priekabiavimas ir bauginimas vyksta įvairioje aplinkoje: mokyklose, darbo vietose, šeimoje, namuose ir visur, kur gyvena ir bendrauja žmonės. Neapykanta motyvuoto smurto, nesvarbu ar dėl tautybės, rasės, lyties ar lytinės orientacijos, aukos patiria daug gilesnę traumą nei atsitiktinių nusikaltimų metu. Šis smurtas yra asmeninis ir nukreiptas prieš konkretaus žmogaus tapatybę ir orumą. Dažniausiai siekiama užgauti, pažeminti ar net sužeisti. Smurtinius neapykantos proveržius prieš gėjus ir lesbietes kursto homofobija. Socialinės, teisinės ir politinės struktūros neįvertina šio smurto grėsmės, mas-

to ir poveikio, todėl daug tokių nusikaltimų net neregistruojama ir jie nesusilaukia teisinio atkirčio.

Todėl nenuostabu, kad tokioje homofobiškoje aplinkoje sunkių smurtinių išpuolių arba priekabiavimo aukos bijo atskleisti savo orientaciją policijos pareigūnams, kad išvengtų diskriminavimo. Mūsų tyrimo duomenimis tik trečdalis nukentėjusių pranešė apie įvykius policijai. 15 proc. respondentų pareiškė, kad policija reagavo neutraliai arba palaikančiai, tačiau 39 proc. mano, kad reakcija buvo priešiška ir žeminanti. Tarp smurtautojų respondentai minėjo ne tik šeimos narius, bendradarbius, bendramokslis, bet ir policijos pareigūnus. Iš tiesų, mes niekada negirdėjome aiškaus signalo iš policijos vadovybės, kad homofobiniai išpuoliai Lietuvoje nebus toleruojami. Priešingai, vienas aukštas pareigūnas viešai pareiškė tyliai susodinsias "visus pedikus" į kalėjimą.

Šie neraminantys faktai verčia susimąstyti ne tik apie seksualinių mažumų nepasitikėjimo policijos institucija priežastis. Reikalinga jautresnė ir geriau pasirengusi žmogaus teisių gynimo įstaiga, į kurią galėtų kreiptis netoleruotiną diskriminavimą patyrę piliečiai.

Daug lesbiečių ir gėjų bent kartą patyrė diskriminavimą ir išankstinį nusistatymą darbe. Nors asmens lytinė orientacija paprastai neįtakoja jo sugebėjimų ar tinkamumo atlikti tam tikrą darbą, su atvirais arba įtariamais gėjais ir lesbietėmis darbo vietose elgiamasi šališkai, jiems nesudaromos vienodos darbo sąlygos.

Darbuotojų homoseksualumas, be abejo, turi būti svarstoma darbo santykių problema - tokią išvadą pateikė 1998 metais Olandijoje atlikta išsami studija. Jos duomenimis, gėjų ir lesbiečių darbo patirtis nuosekliai skyrėsi nuo heteroseksualų patirties. Kai tik iškildavo skirtumai, homoseksualių darbuotojų patirtis visada buvo daug blogesnė nei jų heteroseksualių kolegų. Patirties skirtumams įtakos turi įvairūs veiksniai - pavyzdžiui, kiek išsamiai jūs jaučiatės informuojamas apie darbo organizavimą, santykiai su kolegomis ir darbdaviais, socialinė parama, galimybė būti savimi darbe, patinkantis darbas ir savigarba, sveikata ir kiti.

Mūsų tyrimo duomenimis, 88 proc. respondentų niekada neatskleidė savo orientacijos visuose arba kai kuriuose darbuose. Tik 15 proc.

respondentų atviri apie savo seksualumą dabartiniame darbe. 76 iš 185 respondentų įsitikinę, kad pavojingiausia atsiskleisti savo darbdaviams. 62 respondentai slepia savo lytinę orientaciją nuo bendradarbių, 50 - nuo klientų.

Vien tai, kad gėjai ir lesbietės priversti slėpti savo gyvenimo būdą diskriminuoja, nes tokia padėtis gali turėti neigiamų psichologinių pasekmių bei neabejotinai sukuria stresą darbo vietoje. Tačiau, nemažas skaičius respondentų patyrė ne tik tokią paslėptą, bet ir tiesioginę diskriminaciją. 4 proc. respondentų pareiškė, kad jie nebuvo priimti į darbą dėl lytinės orientacijos, dar 9 proc. įtaria, kad jie buvo nepriimti būtent dėl šios priežasties.

Turint omeny, kad tik 15 proc. respondentų yra atviri darbe, neramina tai, jog net 6 proc. respondentų pareiškė, kad jie buvo atleisti arba priversti išeiti iš darbo dėl lytinės orientacijos. Dar 4 proc. patyrė grasinimus atleisti dėl jų orientacijos. Šie skaičiai aiškiai kalba apie nevienodas sąlygas ir diskriminavimą. Todėl būtina keisti homofobišką klimatą Lietuvos darbo rinkoje.

Sveikatos apsaugos sistemoje gėjai ir lesbietės vis dar lieka nematoma pacientų grupe, nors jai reikalinga atskira specifinė priežiūra, pavyzdžiui, psichinės sveikatos paslaugos siekiant mažinti savižudybių skaičių. Mūsų tyrimas parodė, kad 4 proc. respondentų patyrė diskriminavimą sveikatos įstaigose, kuris pasireiškė homofobiškais darbuotojų teiginiais ir veiksmais. Vienu atveju ginekologė atsisakė gydyti lesbietę, pareikšdama esanti "nekompetentinga lesbiečių klausimais". Kitu atveju, urologas atvirai tyčiojosi iš gėjaus. Dar pasitaiko psichiatrų ir psichologų, kurie bando "išgydyti" homoseksualumą, nors tai prieštarauja Pasaulinės sveikatos organizacijos išvadoms.

64 proc. mūsų apklausos dalyvių slepia savo lytinę orientaciją sveikatos įstaigose norėdami išvengti žeminančio personalo elgesio. Toks gėjų, lesbiečių ir biseksualų nematomumas ir paslaugų pritaikymas tik heteroseksualams silpnina sveikatos apsaugą. Ypač neramu, kad vyraujant tokiai padėčiai, atsiranda baisi galimybė klaidingai diagnozuoti bei gydyti. Gydytojai turėtų užtikrinti tinkamas paslaugas visiems pacientams, todėl jiems būtina mokytis kaip suteikti profesionalią pagalbą ir seksualinių mažumų grupei. Poliklinikoje ar ligoninėje homoseksualūs žmonės jausis patogiau ir atviriau aptars savo

sveikatos problemas, jei jau laukiamajame pamatys plakata, lankstuką ar brošiūrą, skirtą jiems ir suvoks, kad jie čia laukiami.

Diskriminavimas švietimo, kaip ir sveikatos įstaigose, pasireiškia tiek "micro", tiek ir "macro" lygiu. Kai kurias diskriminavimo formas tiesiogiai patiria pavieniai moksleiviai, studentai ar mokytojai bei dėstytojai. Patyčios ir priekabiavimas - gerai matomi reiškiniai, tačiau verta atkreipti dėmesį ir į galimą diskriminavimą priimant į įstaigą, atestuojant ar skiriant nuobaudas.

Subtilesnė, bet tokia pat žalinga diskriminacija - tai netinkamas homoseksualumo pateikimas arba visiškas jo ignoravimas mokymo ir studijų programose, o ypač lytiniame švietime.

Kitų paslaugų sektoriuje taip pat dažnai taikomos nevienodos sąlygos. 23 proc. apklausos dalyvių patyrė diskriminavimą naudodamiesi ar bandydami pasinaudoti įvairiom paslaugom. 4 proc. respondentų buvo diskriminuojami ieškodami buto. Dažniausiai diskriminavimo pasitaiko baruose, restoranuose, viešbučiuose, pramogų centruose, taip pat naudojantis banko ir draudimo paslaugomis. Tik 13 proc. apklaustųjų neslepia savo orientacijos naudodamiesi minėtomis paslaugomis.

Diskriminuojantis elgesys darbe, paslaugų sektoriuje, religinėse institucijose ir šeimoje privertė net 63 proc. apklausos dalyvių susimąstyti apie emigraciją, kaip apie pagrindinę galimybę išspręsti problemas, kylančias Lietuvoje dėl asmenų lytinės orientacijos. Jau vien šis apklausos rezultatas akivaizdžiai apibrėžia neigiamos diskriminacijos įtakos mastą.

Tik konkretūs Seimo ir Vyriausybės veiksmai įgyvendinantys visų piliečių lygybę ir pripažįstantys visų skirtingumą bei įvairovę galėtų sumažinti žalą, kurią patiria šalies piliečiai gėjai, lesbietės ir biseksualai.

Todėl reikalingi išsamūs įstatymai, draudžiantys diskriminavimą dėl lytinės orientacijos darbo, socialinės apsaugos, socialinio draudimo, sveikatos apsaugos, švietimo, prekių ir paslaugų prieinamumo ir teikimo, būsto ir imigracijos srityse.

Pagrindinės rekomendacijos

Lietuvos Respublikos Seimas turi priimti teisės aktus, kad patvirtintose naujojo Baudžiamojo kodekso antidiskriminacinės nuostatos (taip pat ir draudimas diskriminuoti dėl seksualinės orientacijos) įsigaliotų nuo 2003 metų gegužės 1 dienos.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė turi parengti ir įgyvendinti naujus išsamius įstatymus, draudžiančius diskriminavimą dėl lytinės orientacijos darbo, socialinės apsaugos, socialinio draudimo, sveikatos apsaugos, švietimo, prekių ir paslaugų prieinamumo ir teikimo, būsto ir imigracijos srityse.

Šie įstatymai turi išplėsti Lygių galimybių kontrolieriaus mandatą pareiga tirti diskriminavimo dėl lytinės orientacijos aukų skundus. Kontrolierius turi turėti įgaliojimus pareikšti ieškinį diskriminavimo byloje. Kontrolierius turi atlikti tyrimus ir studijas bei skelbti ataskaitas ir rekomendacijas. Kontrolieriaus tarnyboje turėtų būti įsteigta visuomeninė Taryba, kurioje būtų atstovaujamos teisėtai suinteresuotos nevyriausybinės organizacijos.

Įstatymuose turi būti numatyta, kad asociacijos, organizacijos arba kiti juridiniai asmenys, kurie yra teisėtai suinteresuoti, gali nukentėjusio nuo diskriminavimo vardu arba jį remiant, gavus jo arba jos sutikimą, dalyvauti teismo ir (arba) administracinėse procedūrose.

Bet kuri viešoji įstaiga, veikianti vietos, regiono ar nacionaliniu lygmeniu turi būti įpareigota įgyvendinti lygybę, nepriklausomai nuo lytinės orientacijos visose viešosios politikos formavimo, įgyvendinimo ir vertinimo pakopose.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija turi užtikrinti nedelstiną Lietuvos dalyvavimą atviroje Europos Bendrijos veiksmų programoje prieš diskriminavimą ir Bendrijos iniciatyvoje dėl naujų priemonių kovoje su nelygybe ir diskriminacija darbo rinkoje EQUAL (iki 2006 metų).

ES teisės reikalavimai

Dabartiniame ES teisyne yra du svarbūs teisiniai dokumentai, kalbantys apie diskriminaciją dėl lytinės orientacijos:

- **Pagrindų direktyva dėl vienodų sąlygų taikymo užimtumo ir profesinėje srityje** draudžia tokią diskriminaciją visuose darbo santykiuose;
- **Pagrindinių teisių chartija** draudžia “bet kokią diskriminaciją” lytinės orientacijos pagrindu.

Pagarba žmogaus teisėms apima, inter alia, ir pagarbą toms teisėms, kurias garantuoja **Europos žmogaus teisių konvencija**. Europos Žmogaus Teisių Teismas jau septyniose bylose pripažino, kad įvairios diskriminavimo rūšys lytinės orientacijos pagrindu pažeidžia Konvenciją.

Europos Parlamentas rimčiausiai kelia lytinės orientacijos klausimus ES plėtros kontekste. Visų pirma, 1998 metais Parlamentas paskelbė bendrą perspėjimą, jog jis nepritars bet kokios šalies įstojimui, jei ta šalis savo įstatymais arba politika pažeis lesbiečių arba gėjų teises. 2000 m. kovo mėnesį Parlamentas atkreipė ypatingą dėmesį į lesbiečių ir gėjų padėtį, kviesdamas Bulgariją, Kiprą, Estiją, Vengriją, Lietuvą ir Rumuniją iš savo baudžiamųjų kodeksų išbraukti visus įstatymus, kurie diskriminuoja lesbietes ir homoseksualus. Jis taip pat pareikalavo, kad Taryba ir Komisija, kai tai reikalinga, iškeltų klausimą dėl homoseksualių asmenų diskriminacijos derybų dėl narystės metu.

Naujausioje Europos Komisijos 2002 metų ataskaitoje apie Lietuvos pažangą aiškiai parodyta, kad seksualinių mažumų teisės yra sudėtinė narystės ES reikalavimų dėl žmogaus teisių dalis. Ataskaitos skyriuje apie žmogaus ir mažumų teises pažymima, kad naujasis LR Baudžiamasis kodeksas, kuris dar negalioja, sulysins brandos amžių nepriklausomai nuo lytinės orientacijos ir uždraus kitokią diskriminaciją šiuo pagrindu.

Tad akivaizdu, kad tiek *acquis communautaire*, tiek ir žmogaus teisių kriterijai ES plėtros kontekste, reikalauja, kad būsimos šalys narės:

- įtvirtintų pagarbą lesbiečių, gėjų ir biseksualių žmogaus teisėms;
- suteiktų šiai mažumai reikalingą apsaugą nuo diskriminavimo.

Tyrimo rezultatai

Apklaustos sudėtis

Tyrimė dalyvavo 185 respondentai. Moterys sudarė 30 proc., vyrai - 70 proc. apklaustųjų. 52 proc. respondentų vyrų laiko save gėjais, o 18 proc. - biseksualais. 18 proc. moterų nurodė esančios lesbietės, 12 proc. - biseksualės.

Lentelė Nr. 1.1 Dalyvių tapatybė

	Atsakymai	Procentai
Gėjai	95	52
Lesbietės	34	18
Biseksualūs vyrai	34	18
Biseksualios moterys	22	12
Iš viso	185	100

Lentelė Nr. 1.2 Amžius

	Atsakymai	Procentai
Iki 18 metų	11	6
18-25 metų	97	53
26-40 metų	67	36
41-50 metų	6	3
Virš 50 metų	4	2
Iš viso	185	100

Daugiausia respondentų (89 proc.) yra 18 - 40 metų amžiaus grupėje, iš kurių 53 procentus sudaro 18 - 25 metų apklaustos dalyviai.

Lytinės orientacijos slėpimas

Pažymėtina, kad net 67 proc. respondentų slepia savo lytinę orientaciją nuo tėvų. Pripažinti vaikų homoseksualumą bijo ir patys tėvai. Kita 2002 metais atlikta apklausa parodė, kad 47 proc. heteroseksualių respondentų bandytų pakeisti savo dukterų lesbiečių ir sūnų gėjų seksualumą. Tik 28 proc. apklaustųjų priimtų savo homoseksualius vaikus.

Lentelė Nr. 1.3 Ar Jūsų tėvai žino apie Jūsų lytinę orientaciją?

	Atsakymai	Procentai
Žino	58	33
Nežino	119	67
Iš viso	177	100
Neatsakė	8	

Atsiskleidimas šeimos nariams ir kitiems giminei labai svarbus pozityviam seksualumo integravimui. Tačiau 64 proc. respondentų bijo atskleisti savo orientaciją broliams ir seserims. Tik 15 proc. respondentų yra atviri apie savo seksualumą su kitais giminais. Toks slaptumas dažnai kenkia santykiams su šeimos nariais ir gali turėti įtakos didesniai socialinei atskirčiai ir blogai savijautai.

Lentelė Nr. 1.4 Ar Jūsų broliai ir seserys žino apie Jūsų lytinę orientaciją?

	Atsakymai	Procentai
Žino	64	36
Nežino	112	64
Iš viso	176	100
Neatsakė	9	

Lentelė Nr. 1.5 Ar kiti giminės žino apie Jūsų lytinę orientaciją?

	Atsakymai	Procentai
Žino	27	15
Nežino	148	85
Iš viso	175	100
Neatsakė	10	

Socialinė stigmatizacija ypač žalinga jauniems gėjams, lesbietėms ir biseksualams, nes jiems labai svarbus bendraamžių palankumas. Ki-

tas tyrimas parodė, kad 15-29 metų respondentai vyrai sudaro daugumą tų, kurie norėtų pakeisti savo draugų homoseksualumą. Mūsų tyrimo duomenimis tik 17 proc. jaunesnių nei 25 metų respondentų atskleidė savo homoseksualumą heteroseksualiems draugams.

Lentelė Nr. 1.6 Ar Jūsų heteroseksualūs draugai žino apie Jūsų lytinę orientaciją?

	Atsakymai	Procentai
Žino	36	20
Kai kurie žino	108	58
Nežino	40	22
Iš viso	184	100
Neatsakė	1	

Smurtas ir priekabiavimas

Smurto prieš lesbietes, gėjus ir biseksualus problema akcentuojama tyrimų, kuriuos atliko ES šalių kandidačių NVO, išvadose. Pavyzdžiui, kas šeštas respondentas Slovakijoje buvo užpuolimo auka. Kas penktas apklaustasis Lenkijoje patyrė smurtą. Deja, Lietuvoje kas trečias arba ketvirtas respondentas (27 proc.) buvo bent kartą tapęs smurtinio išpuolio auka.

Švedijos kriminologė Eva Tiby savo disertacijoje apie homofobija motyvuotus neapykantos nusikaltimus pažymi, kad maždaug 25 proc. jos didelio tyrimo homoseksualių ir biseksualių respondentų tapo tokių nusikaltimų aukomis. Apie 20 proc. nukentėjusiųjų patyrė priekabiavimą ir darbo vietose.

Mūsų apklausa taip pat atspindi sisteminių netinkamą elgesį su homoseksualiais ir biseksualiais piliečiais.

Lentelė Nr. 2.1 Ar patyrėte smurtą dėl lytinės orientacijos?

	Atsakymai	Procentai
Taip	45	27
Ne	119	73
Iš viso	164	100
Neatsakė	21	

Lentelė Nr. 2.2 Patirtų smurtinių išpuolių skaičius

	Atvejai
Vienas	21
Du	13
Trys ir daugiau	14
Iš viso	41

Dauguma respondentų aprašytų smurtinių išpuolių padarė fizinę žalą aukoms. Dažniausia nepažįstamų smurtautojų išpuolių prieš lesbietes, gėjus ir biseksualus priežastis - homofobija. Tačiau reikia pažymėti, kad respondentai gana dažnai smurtautoju įvardino ir pažįstamus žmones bei kaimynus.

Lentelė Nr. 2.3 Smurtautojai

	Atvejai
Nežinomas asmuo	16
Pažįstamas	11
Kaimynas	7
Šeimos narys	4
Bendradarbis	3
Bendramokslis	3
Policininkas	3
Kitas asmuo	6
Iš viso	53

Keli homofobinių neapykantos nusikaltimų pavyzdžiai:

Gėjus, 26-40 metų. Dirbau barmenu “neoficialiame” gėjų klube Klaipejoje. Kartą bare likęs paskutinis klientas užpuolė mane peiliu. Gindamasis užsidengiau ranka ir buvau sužalotas - perpjovė saugysles. Plėšikas surišo mane diržu, nutraukė grandinėle, paėmė mobilųjį telefoną ir paspruko išvadinęs mane “pydaru”. Kai jis buvo sulaikytas, policininkams pareiškė, kad jis - seksualinio mano priekabiavimo auka.

Gėjus, 18-25 metų. Apie dvidešimt vaikinų iš mano kiemo sumušė mane vadindami “pediku”. Kitą kartą turėjau sumokėti 20 litų, kad nemuštų...

Lesbietė, 18-25 metų. Gatvėje buvau prievarta įsodinta į automobilį ir turėjau dvi paras kęsti fizinį ir psichologinį šiek tiek pažįstamo vyro smurtą. Tokių dalykų prisiminti nenoriu, manau, kad visos tą išgyveno.

Biseksualas, 26-40 metų. Žinau vieną atvejį, kai vaikinai buvo sumuštas tik dėl to, kad jis gėjus. Policijoje iš jo tik pasišaipė, net pareiškimo nepriėmė. Ir, manau, dar ilgai nepriims...

Gėjus, 26-40 metų. Man ir kelioms lesbietėms išėjus iš baro, merginai užpuolė keli chuliganai. Gindamas jas buvau stipriai suspardytas - atsigavau tik po valandos. Užpuolikai, matyt, specialiai tykojo prie baro, kur renkasi gėjai ir lesbietės.

Gėjus, 18-25 metų. Mane primušė policininkas. Jam nepatiko, kad mes su draugu bučiavomės viešoje vietoje.

Ypač neramina tai, kad respondentai patyrė šeimos narių, bendradarbių, bendramokslių ir net policininkų smurtą. Iš tiesų, mes nė karto negirdėjome aiškaus policijos signalo, kad homofobiniai išpuoliai Lietuvoje nebus toleruojami.

Viena iš prietaringo klimato pasekmių - tai, kad žmonės, kurių teisės buvo pažeistos, verčiami tylėti, nes nesijaučia galį pranešti apie išpuolį arba policija nagrinėja skundą žemindama auką. Todėl nenuostabu, kad tik trečdalis nukentėjusiųjų respondentų kreipėsi į policiją. Be to, policijos pareigūnai reagavo palaikančiai arba neutraliai tik 15 proc. atvejų, o 39 proc. kitų atvejų reaguota buvo priešišškai.

Neabejotina, kad priekabiavimas ypač svarbi problema Lietuvos lesbietėms, gėjams ir biseksualams. Daugiau kaip pusė (52 proc.) respondentų pareiškė, kad prie jų buvo priekabiuojama dėl jų lytinės orientacijos. Vien jau šis faktas verčia rimčiau pažvelgti į šią opią problemą.

Lentelė Nr. 2.4 Ar Jus įžeidinėjo, nes buvote įtarta (s) ar sužinojo, jog esate lesbietė, gėjus ar biseksuali (-us)?

	Atsakymai	Procentai
Taip	82	52
Ne	77	48
Iš viso	159	100
Neatsakė	26	

Lentelė Nr. 2.5 Priekabiavimo atvejų skaičius

	Atvejai
Vienas	16
Du	8
Trys ar daugiau	58
Iš viso	82

Iš 82 respondentų, kurie patyrė priekabiavimą, net trys ketvirčiai (58 žmonės) pranešė, kad buvo priekabiuojama tris ar daugiau kartų. Labiausiai paplitusi priekabių forma, kurią tiesiogiai patyrė respondentai, - žodinis užgauliojimas. Rečiau pasitaikė grasinimai (12 atvejų), neapykantos laišakai (5 atvejai), šantažas (4 atvejai), įžeidžiantys užrašai (2 atvejai) ir vandalizmas (1 atvejis), tačiau jų poveikis toks pat žalingas.

Respondentai dažniausiai priekabiautojais įvardijo pažįstamus asmenis (31 atvejis) arba bendramokslis (19 atvejų). Gana dažnai priekabiauja nepažįstami asmenys (6 atvejai), šeimos nariai (9 atvejai), bendradarbiai (8 atvejai), kaimynai (7 atvejai) ar kiti asmenys (12 atvejų).

Keli priekabiavimo pavyzdžiai:

Gėjus, 26-40 metų. Paaugliai kaimynai grasina mane sumušti, sudaužyti mano automobilį, įžeidinėja necenzūriniais žodžiais kai tik pasirodau kieme.

Lesbietė, 18-25 metų. Savo pašto dėžutėje rasdavau laiškų su necenzūriniais žodžiais. Girdėdavau kaimynų ir mažai pažįstamų žmonių užgauliojimus gatvėje.

Biseksualas, 26-40 metų. Paskelbęs pažinčių skelbimą spaudoje ar internete gan dažnai gaunu neapykantos laiškų.

Gėjus, 18-25 metų. Mane pastoviai įžeidinėja to paties universiteto, kuriame studijuoju, studentas. Pamatęs mane viešoje vietoje, dažniausiai prie universiteto, savo draugų akivaizdoje išvadina mane visiems gerai žinomais necenzūriniais žodžiais, taikomais tik gėjams.

Gėjus, 26-40 metų. Gėjų klubo, kuriame dirbu, telefonu dažnai skambina nepažįstami asmenys, kurie įžeidinėja ir grasina susidoroti. Mobilioju telefonu taip pat siuntinėjamos grasinančios žinutės.

Gėjus, 18-25 metų. Tėvas dažnai kabinėjasi dėl mano orientacijos. Įžeidžia žodžiais ir poelgiais.

Gėjus, iki 18 metų. Bendramokslis visų akivaizdoje išvadino mane "pydaru".

Biseksualė, 18-25 metų. Gatvėje mano atžvilgiu pastoviai laidomos replikos: "Lesbė eina!".

Jeigu niekas nežino arba neįtaria, kad jūs homoseksualus ar biseksualus, jūs nepatirsite asmeninės ir tiesioginės diskriminacijos arba priekabiavimo, nors galite kentėti nuo bendros homofobiškos aplinkos. Kaip rodo žemiau pateikiami duomenys, dauguma respondentų elgiasi taip, kad išvengtų smurto ar priekabių. Tačiau tikėtina, kad atcityje vis daugiau lesbiečių, gėjų ir biseksualų bus atviresni apie savo seksualumą ir todėl taps matomais priekabiavimo ir išpuolių taikiniais.

Lentelė Nr. 2.6 Ar Jūs vengiate viešoje vietoje bučiuotis ar laikytis už rankų su tos pačios lyties partneriais/draugais?

	Atsakymai	Procentai
Taip	110	63
Kartais	44	26
Ne	20	11
Iš viso	174	100
Neatsakė	11	

Lentelė Nr. 2.7 Ar Jūs vengiate pasakoti žmonėms, kurie nėra Jūsų draugai ar šeimos nariai, apie savo lytinę orientaciją?

	Atsakymai	Procentai
Taip	109	64
Kartais	42	24
Ne	20	12
Iš viso	171	100
Neatsakė	14	

Diskriminacija darbe

Asmens lytinė orientacija paprastai neturi jokios įtakos darbo gebėjimams ar tinkamumui jį dirbti. Tačiau, su atvirais arba tariamais gėjais, lesbietėmis ar biseksualais darbo vietose dažnai elgiamasi netinkamai tik dėl jų lytinės orientacijos.

Darbuotojų homoseksualumas, be abejo, turi būti svarstoma darbo santykių problema - tokią išvadą pateikė 1998 metais Olandijoje atlikta išsami studija. Jos duomenimis, gėjų ir lesbiečių darbo patirtis nuosekliai skyrėsi nuo heteroseksualų patirties. Kai tik išskildavo skirtumai, homoseksualių darbuotojų patirtis visada buvo daug blogesnė nei jų heteroseksualių kolegų. Patirties skirtumams įtakos turi įvairūs veiksniai - pavyzdžiui, kiek išsamiai jūs jaučiatės informuojamas apie darbo organizavimą, santykiai su kolegomis ir darbdaviais, so-

cialinė parama, galimybė būti savimi darbe, patinkantis darbas ir savigarba, sveikata ir kiti.

Mūsų tyrimo duomenimis, 88 proc. respondentų niekada neatskleidė savo orientacijos visuose arba kai kuriuose darbuose. Tik 15 proc. respondentų atviri apie savo seksualumą dabartiniame darbe. 76 iš 185 respondentų įsitikinę, kad pavojingiausia atsiskleisti savo darbdaviams. 62 respondentai slepia savo lytinę orientaciją nuo bendradarbių, 50 - nuo klientų.

Lentelė Nr. 3.1 Ar Jūs kada nors jautėte, kad darbe reikia slėpti savo lytinę orientaciją?

	Atsakymai	Procentai
Taip, visuose darbuose	88	55
Taip, kai kuriuose darbuose	53	33
Ne	19	12
Iš viso	160	100
Neatsakė	25	

Lentelė Nr. 3.2 Jei Jūs šiuo metu įsidarbinęs, ar Jūs slepiate savo lytinę orientaciją dabartiniame darbe?

	Atsakymai	Procentai
Taip, nuo visų	81	53
Taip, nuo kai kurių žmonių	49	32
Ne	22	15
Iš viso	152	100
Neatsakė	33	

Vien tai, kad gėjai ir lesbietės priversti slėpti savo gyvenimo būdą diskriminuoja, nes tokia padėtis gali turėti neigiamų psichologinių pasekmių bei neabejotinai sukuria stresą darbo vietoje. Tačiau, nemažas skaičius respondentų patyrė ne tik tokią paslėptą, bet ir tiesioginę diskriminaciją. 4 proc. respondentų pareiškė, kad jie nebuvo priimti į darbą dėl lytinės orientacijos, dar 9 proc. įtaria, kad jie buvo nepriimti būtent dėl šios priežasties.

Lentelė Nr. 3.3 Ar Jums kada nors atsakė darbo, kadangi buvote įtarta (s) ar sužinojo, jog esate lesbietė, gėjus ar biseksuali (-us)?

	Atsakymai	Procentai
Taip	6	4
Aš taip įtariu	15	9
Ne	138	87
Iš viso	159	100
Neatsakė	26	

Lentelė Nr. 3.4 Ar Jums kada nors atsakė paaugštinimo, kadangi buvote įtarta (s) ar sužinojo, jog esate lesbietė, gėjus ar biseksuali (-us)?

	Atsakymai	Procentai
Taip	3	2
Aš taip įtariu	6	4
Ne	137	94
Iš viso	146	100
Neatsakė	39	

Turint omeny, kad tik 15 proc. respondentų yra atviri darbe, neramina tai, jog net 6 proc. respondentų pareiškė, kad jie buvo atleisti arba priversti išeiti iš darbo dėl lytinės orientacijos. Dar 4 proc. patyrė grasinimus atleisti dėl jų orientacijos. Šie skaičiai aiškiai kalba apie nevienodas sąlygas ir diskriminavimą. Todėl būtina keisti homofobišką klimatą Lietuvos darbo rinkoje.

Lentelė Nr. 3.5 Ar Jus kada nors mėgino (ar grasino) atleisti iš darbo, kadangi buvote įtarta (s) ar sužinojo, jog esate lesbietė, gėjus ar biseksuali (-us)?

	Atsakymai	Procentai
Taip	6	4
Ne	141	96
Iš viso	147	100

Lentelė Nr. 3.6 Ar Jus kada nors atleido iš darbo (ar privertė atsisakyti pareigų), nes buvote įtarta (s) ar sužinojo, jog esate lesbietė, gėjus ar biseksuali (-us)?

	Atsakymai	Procentai
Taip	9	6
Ne	132	94
Iš viso	141	100
Neatsakė	44	

Be to, dirbantys gėjai, biseksualai ir lesbietės neapsaugoti nuo priekabiavimo. Kas trečias respondentas (arba 31 proc.) patyrė priekabių darbo vietose. Labiausiai paplitusios priekabiavimo rūšys - juokeliai ir erzinimai. Gana dažnai respondentai patyrė užgaulius klausimus ir homofobiškus įžeidimus.

Lentelė Nr. 3.7 Priekabiavimas darbo vietoje

	Atsakymai	Procentai
Taip	44	31
Ne	100	69
Iš viso	144	100
Neatsakė	41	

Lentelė Nr. 3.8 Priekabiavimo darbe rūšys

	Atsakymai
Juokeliai ir erzinimai	29
Užgaulūs klausimai	17
Homofobiški įžeidimai	10
Seksualinis priekabiavimas	6
Grasinimai	1
Kitos rūšys	2
Iš viso	65

Diskriminavimas įvairių paslaugų sektoriuje

Mūsų tyrimas parodė, kad 4 proc. respondentų patyrė diskriminavimą sveikatos įstaigose, kuris pasireiškė homofobiškais darbuotojų teiginiais ir veiksmais. Vienu atveju ginekologė atsisakė gydyti lesbietę, pareikšdama esanti “nekompetentinga lesbiečių klausimais”. Kitu atveju, urologas atvirai tyčiojosi iš gėjaus. Dar pasitaiko psichiatrų ir psichologų, kurie bando “išgydyti” homoseksualumą, nors tai prieštarauja Pasaulinės sveikatos organizacijos išvadoms.

Todėl natūralu, kad net 64 proc. mūsų apklausos dalyvių slepia savo lytinę orientaciją sveikatos įstaigose norėdami išvengti žeminančio personalo elgesio.

Lentelė Nr. 4.1 Ar Jūs slėpėte savo lytinę orientaciją medicininio aptarnavimo metu, norėdami išvengti diskriminacijos?

	Atsakymai	Procentai
Taip	100	64
Ne	57	36
Iš viso	157	100
Neatsakė	28	

Lentelė Nr. 4.2 Ar Jūs patyrėte kokią nors diskriminaciją dėl savo lytinės orientacijos, kai Jums buvo teikiamos medicininės paslaugos?

	Atsakymai	Procentai
Taip	7	4
Ne	156	96
Iš viso	163	100
Neatsakė	22	

4 proc. respondentų patyrė diskriminavimo ir priekabiavimo apraiškų ieškodami būsto. Kaip ir kitais gyvenimo atvejais, dauguma respondentų slepia savo lytinę orientaciją naudodamiesi būsto nuoma.

Lentelė Nr. 4.3 Ar Jūs kada nors turėjote problemų su būstu dėl savo lytinės orientacijos?

	Atsakymai	Procentai
Taip	6	4
Ne	150	96
Iš viso	156	100
Neatsakė	29	

Lentelė Nr. 4.4 Ar Jūs slepiate savo lytinę orientaciją nuo kaimynų ar būsto savininkų, kad išvengtumėte diskriminacijos?

	Atsakymai	Procentai
Taip	125	79
Ne	34	21
Iš viso	159	100
Neatsakė	26	

Dažniausiai diskriminavimo pasitaiko baruose, restoranuose, viešbučiuose, pramogų centruose, taip pat naudojantis banko ir draudimo paslaugomis.

23 proc. respondentų patyrė diskriminavimą įvairių paslaugų sektoriuje.

Tik 13 proc. apklaustųjų neslepia savo orientacijos naudodamiesi minėtomis paslaugomis.

Lentelė Nr. 4.5 Ar esate patyręs (-usi) kokią nors diskriminaciją dėl jūsų lytinės orientacijos kitose paslaugų sferose?

	Atsakymai	Procentai
Taip	37	23
Ne	121	77
Iš viso	158	100

Lentelė Nr. 4.6 Ar jūs slepiate savo lytinę orientaciją kitų paslaugų sektoriuje?

	Atsakymai	Procentai
Taip	85	56
Kartais	46	31
Ne	20	13
Iš viso	151	100
Neatsakė	34	

Diskriminavimas religinėse institucijose

4 proc. respondentų patyrė diskriminavimą religinėse institucijose. Vienu atveju gėjus buvo pašalintas iš Baptistų bažnyčios, kai kiti bendruomenės nariai sužinojo apie jo lytinę orientaciją. Kitais atvejais respondentai pasijuto pažeminti, kai Katalikų bažnyčios kunigai įvardijo homoseksualumą “baisia nuodėme” per išpažintis.

Lentelė Nr. 5.1 Ar Jūs esate/buvote religinės bendruomenės narys?

	Atsakymai	Procentai
Taip	50	30
Ne	117	70
Iš viso	167	100
Neatsakė	18	

Lentelė Nr. 5.2 Ar jūs patyrėte diskriminavimą dėl lytinės orientacijos religinėse institucijose?

	Atsakymai	Procentai
Taip	5	4
Ne	127	96
Iš viso	132	100

Diskriminavimas šeimoje

Kaip jau buvo akcentuota anksčiau, dauguma respondentų slepia savo lytinę orientaciją nuo tėvų ir brolių bei seserų. Tačiau tai retai apsaugo gėjus, lesbietes ir biseksualaus nuo problemiškų santykių šeimoje. Net 25 proc. respondentų patyrė diskriminuojantį kitų šeimos narių elgesį. Dažniausiai buvo minimi įžeidimai, elgesio stebėseną, išvartymas iš namų, įvairūs draudimai ir grasinimai ir net priverstinis gydymas. Be to, 8 respondentai patyrė smurtą šeimoje.

Lentelė Nr. 6.1 Ar patyrėte diskriminavimą dėl lytinės orientacijos šeimoje?

	Atsakymai	Procentai
Taip	42	25
Ne	126	75
Iš viso	168	100
Neatsakė	17	

Lentelė Nr. 6.2 Diskriminavimo šeimoje rūšys

	Atsakymai
Įžeidžiantis arba žeminantis elgesys	19
Elgesio stebėseną	11
Iškraustymas iš namų	8
Grasinimai	6
Draudimai	4
Prievartinis gydymas	3
Kitos rūšys	6

Emigravimas kaip atsakas į diskriminavimą

Lentelė Nr. 7.1 Jeigu galėtumėte emigruoti, ar Jūs emigruotumėte?

	Atsakymai	Procentai
Taip	124	73
Ne	46	27
Iš viso	170	100
Neatsakė	15	

Lentelė Nr. 7.2 Jei "taip", ar šalies diskriminacijos prieš lesbietes, gėjus, biseksualių asmenis lygis būtų esminis faktorius šiam Jūsų sprendimui?

	Atsakymai	Procentai
Taip	76	63
Ne	45	37
Iš viso	121	100

Diskriminuojantis elgesys darbe, paslaugų sektoriuje, religinėse institucijose ir šeimoje privertė net 63 proc. apklausos dalyvių susimąstyti apie emigraciją, kaip apie pagrindinę galimybę išspręsti problemas, kylančias Lietuvoje dėl asmenų lytinės orientacijos. Jau vien šis apklausos rezultatas akivaizdžiai apibrėžia neigiamos diskriminacijos įtakos mastą.

Homofobijos tyrimai

Homofobija ir akademinis jaunimas Lietuvoje

Dr. Margarita Jankauskaitė

Priešiškumas homoseksualiems asmenims Lietuvoje vis dar nesuvaldoma kaip opi visuomenės problema¹. Homofobijos sąvoka sunkiai skinasi kelią socialinių mokslų studijose. Lietuvoje trūksta tyrimų, nagrinėjančių šio reiškinio priežastis ir pasekmes. Klausimai susiję su homoseksualumu dažniausiai ignoruojami arba paverčiami bulvarinėmis sensacijomis. Tačiau 1990 ir 1999 metų „Europos vertybių tyrimų“ duomenis leidžia daryti išvadą, kad problema egzistuoja. Lietuvos gyventojai vieni homofobiškiausių Europoje, o tai reiškia, kad homoseksualiems asmenims kyla reali diskriminacijos ir prievartos grėsmė. Homoseksualumą pateisinančioje rodiklių skalėje Lietuvos respondentai surinko vos 1,86 balo iš 10 galimų (tolerantiškiausių Europoje Olandijos gyventojų rodiklis – 7,83 balo). Jaunimo požiūris, pasak tyrimų, kiek liberalesnis. 16–29 metų asmenų homoseksualumo pateisinimo vidurkis 2000 m. sudarė 2,68 balo². Tačiau ir jis liudija menką tolerantiškumą. Jaunuomenės tarpe pasitaiko ir tokių, kurie grasinasi susidoroti su homoseksualiais asmenimis³. Antra vertus, jaunimas nėra homogeniška visuma. Todėl Vilniaus universiteto Lyčių studijų centras atliko parengtinį tyrimą, tikslu išnagrinėti padėtį akademinio jaunimo bendruomenėje, palyginti šiuos duomenis su bendromis tendencijomis ir išsiaiškinti, kaip homofobinės pažiūros koreliuoja (jeigu koreliuoja) su kitomis vertybinėmis studentų nuostatomis.

Vykdam apklauką, remtasi Kennetho Smitho 1992 m. atlikto tyrimo pavyzdžiu. Respondentai nežinojo, kad dalyvauja homofobijos

¹ „Vilmorus“ atlikto tyrimo paaiškėjo, kad absoliuti dauguma žmonių mano, kad žmogaus teisės Lietuvoje dažniau ar rečiau pažeidžiamos. Tačiau tik 13 iš 1079 respondentų mano, kad reikėtų labiau apsaugoti seksualinių mažumų teises.

² Raimonda Mikalajūnaitė. „Homofobija ir negatyvūs mitai apie seksualines mažumas.“ *Feminizmas, visuomenė, kultūra* 2001(3), p. 84–93.

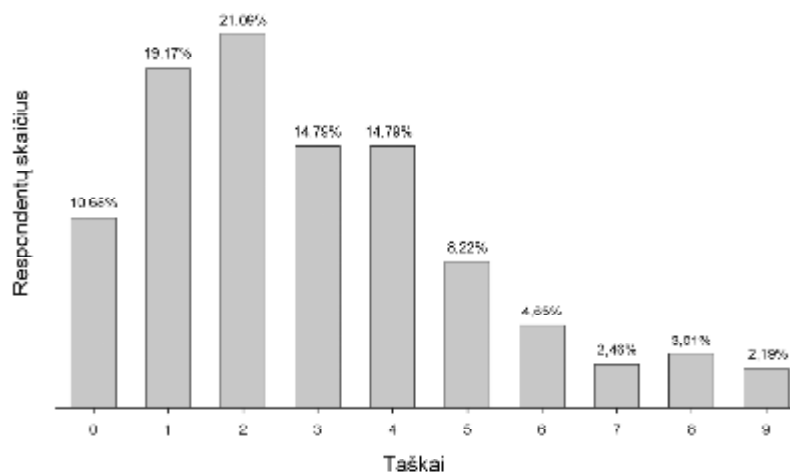
³ Laima Vaičiūnienė, Eduardas Plátovas. „Seksualinių mažumų teisės“. Pranešimas apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje. 2002.

tyrime. Buvo prašoma išreikšti savo nuomonę (pritarti arba paneigti) apie dvidešimt keturis anketoje pateiktus teiginius, devyni kurių buvo tiesiogiai susieti su homofobija (teigiami atsakymai į šešis ir neigiami į tris iš jų liudija homoseksualumo baimę):

- Taip □ Ne Susinervinčiau, jei viešajame transporte šalia atsisėstų homoseksualus asmuo.
- Taip □ Ne Kad visuomenė būtų saugi, homoseksualius asmenis reikia izoliuoti.
- Taip □ Ne Bijočiau, jei mano vaikų mokytoja(-as) būtų homoseksuali(-us).
- Taip □ Ne Nenorėčiau priklausyti jokiai organizacijai, kuri turi homoseksualių narių.
- Taip □ Ne Vien mintis apie homoseksualius santykius kelia pasišlykštėjimą.
- Taip ■ Ne Homoseksualius santykius draudžiančių įstatymų atšaukimas neturi įtakos homoseksualių asmenų proporcijos visuomenėje kitimui.
- Taip □ Ne Sutrinku ir susierzinu homoseksualaus asmens draugijoje.
- Taip ■ Ne Homoseksualus asmuo galėtų būti geras Lietuvos prezidentas.
- Taip ■ Ne Seime turėtų būti homoseksualių asmenų.

Vykdam apklaušą, buvo išdalinta 400 anketų įvairių specialybių studentams/studentėms. Užpildyta ir atgal grąžinta – 368. 3 iš jų sugadintos ir neįtrauktos į analizę. Apibendrinti – 365 respondentų atsakymai. Atlikta apklausa nebuvo didelės apimties ir nepretenduoja į reprezentacinius tyrimus. Jos rezultatai neleidžia daryti griežtų apibendrinimų apie homofobiškų ir tolerantiškų asmenų vertybinių nuostatų skirtumus. Tačiau suteikia akstinų tolimesniems tyrimams.

Atsižvelgiant į homofobiją nurodančių teiginių atsakymus, buvo nustatyta homofobiškumo skalė (respondentai galėjo surinkti nuo 0 iki 9 taškų). Visiškai nehomofobiški buvo 39 iš 365 respondentų, su-

rinkusių 0 taškų. Kiti atsakymai pasiskirstė taip: 9 taškus surinko 8 respondentai, 8 – 11 resp., 7 – 9 resp., 6 – 17 resp., 5 – 30 resp, 4 – 54 resp., 3 – 54 resp., 2 – 77 resp., 1 – 70 resp.

Remiantis homofobijos skale, akademinį Lietuvos jaunimą galima būtų apibūdinti kaip saikingai homofobišką (50,94 proc. respondentų surinko 2 ir mažiau homofobijos taškų), tačiau vis tiek tenka pripažinti, kad net 89,32 proc. studentų yra labiau ar mažiau homofobiški.

Nepagrįsta baimė homoseksualiems asmenims siejasi su visuomenėje išsisknijusiais stereotipais, mitais ir baimėmis. Ištyrus, kaip į homofobiją atskleidžiančius teiginius atsakė respondentai, galima daryti prielaidas, kurios iš homofobinių nuostatų labiausiai paplitusios akademinio jaunimo aplinkoje.

Daugiausiai homofobijos taškų surinko teiginys „homoseksualius santykius draudžiančių įstatymų atšaukimas neturi įtakos homoseksualių asmenų proporcijos visuomenėje kitimui“. Su teiginiu nesutiko net 72,32 proc. apklaustųjų (264 respondentai), tuo parodydami, jog homoseksualumas nelaikomas prigimtine asmens savybe. Jis vertinamas kaip žmogaus pasirinkimas, kurį gali įtakoti įstatymai. Teiginiams „Seime turėtų būti homoseksualių asmenų“ ir „homoseksualus asmuo galėtų būti geras Lietuvos prezidentas“ nepritarė atitinkamai 53,69 proc. (196 respondentai) ir 47,67 proc. (174 respondentai) apklaustųjų. Tai rodo, jog apie pusė respondentų homoseksualių

asmenų nelaiko visaverčiais piliečiais ar bendruomenės nariais. Į homoseksualus nesąmoningai projektuojamas diskriminuojantis heteroseksualių asmenų elgesys, todėl bijomasi, kad gėjams ar lesbietėms patektus į valdžios struktūras, jie/jos ribotų kitos lytinės orientacijos žmonių teises.

Kiti rezultatai pasiskirstė sekančiu būdu: teiginiui „vien mintis apie homoseksualius santykius kelia pasišlykštėjimą“ pritarė 43,28 proc. apklaustųjų (158 respondentai); 22,46 proc. nenorėtų priklausyti jokiai organizacijai, kuri turi homoseksualių narių (82 respondentai); 16,71 proc. patvirtino, kad sutrinka ir susierzina homoseksualaus asmens draugijoje (61 respondentas); jei viešajame transporte šalia atsistėtų homoseksualus žmogus, susinervintų 6,57 proc. (24 respondentai). Visi šie rezultatai rodo, kad akademinio jaunimo tarpe gana plačiai pasklidę mitai apie homoseksualumą kaip tariamai nenatūralią aistrą, iškrypimą, patologiją, grėsmės ir asocialaus elgesio priežastį. Tyrimas taip pat patvirtino faktą, jog ženkliai apklaustųjų dalis neskiria homoseksualumo ir pedofilijos. Kad bijotų, jei vaiko mokytoja (-as) būtų homoseksuali (-us) prisipažino 40 proc. (146 respondentai) studentų. Net 5,2 proc. (19 respondentų) pritarė nuostatai, jog tam „kad visuomenė būtų saugi, homoseksualius asmenis reikia izoliuoti“. Šie skaičiai nėra tokie drastiški kaip 1989 m. Tarybų sąjungoje atliktų tyrimų duomenys (33 proc. homoseksualius asmenis siūlė naikinti, 30 proc. – izoliuoti, 10 proc. – leisti gyventi vieniems, 6 proc. – jiems padėti⁴), tačiau tenka konstatuoti, jog vis dar išlieka gana nemažas radikalių priemonių šalininkų procentas.

Siekiant nustatyti homofobijos ir kitų vertybinių nuostatų sąsajas, buvo palyginti nehomofobiškų (39 respondentai) ir labai homofobiškų (7–9 taškus surinkusių) asmenų atsakymai (40 respondentų). Į tyrimą patekusių anketų skaičius buvo nedidelis, todėl jis vertintinas tik kaip nuoroda į egzistuojančias tendencijas, kurioms patvirtinti reikėtų nuodugnesnių ir skaitlingesnių tyrimų. Tačiau lyginant išskirtąsias grupes pastebėti tam tikri dėsniniai, kurių negalime laikyti atsitiktiniais. Pavyzdžiui, homofobiški studentai kur kas dažniau nei nehomofobiški moralės klausimus buvo linkę (-usios) sieti

⁴ Raimonda Mikalajūnaitė. „Homofobija ir negatyvūs mitai apie seksualines mažumas.“ Feminizmas, visuomenė, kultūra 2001(3), p.86.

su tikėjimu į Dievą, taigi su aukštesniu autoritetu. Dažniau patvarius meilės ryšių siejo su nekaltybe. Tradiciškiau vertino lyčių vaidmenis (dažniau nepritarė teiginiui „nėra nieko smerktino tame, kad sprendama dilemą „šeima ar karjera“, moteris renkasi karjerą“). Karjera jiems/joms rūpėjo labiau nei darbe patiriamas džiaugsmas. Dažniau atsakydavo „taip“ į teiginį „ne visuomet tai pripažįstu, bet manau, kad puiku būtų nustebinti draugus ištaigingu namu ir prabangia mašina“. Kiti teiginiai neatskleidė ypatingų skirtumų homofobiškų ir nehomofobiškų respondentų nuostatose.

Vilniaus universiteto Lyčių studijų centre atlikta žvalgomoji apklausa laidžia daryti išvadas, jog akademinis Lietuvos jaunimas nėra išsivadavęs nuo homofobinių prietarų. Net 89 proc. apklaustųjų savo nuostatas grindžia stereotipais, dalį kurių, tiesa, galima sieti su klaidingu žinojimu arba žinių stoka. Todėl neišvengiamai persasi prielaida, kad vienu iš veiksmingesnių kovos su homofobija Lietuvoje būdų, galėtų būti studentijos švietimas. Ar šis spėjimas teisingas, turėtų parodyti tolimesnė akademinė ir tiriamoji veikla.

Apie lietuvių požiūrį į homoseksualumą

Dr. Artūras Tereškinas

Kaip lietuviai vyrai ir moterys žvelgia į homoseksualus? Juos toleruoja? Smerkia? Pamėginsime atsakyti į šiuos klausimus remdamiesi Vyrų krizių ir informacijos centro tyrimo „Vyriškų vaidmenų krizė Lietuvoje“ rezultatais.

Išreikšdami savo nuomones, tikėjimus, vertybes, įsitikinimus, požiūrius, mes konstruojame savo individualią tapatybę. Taip ir vyro tapatybė apibrėžiama kaip priešprieša moteriškumui. Būti vyru reiškia nebūti moterišku, nebūti moteriškos išvaizdos ar manierų. Tačiau iš atliktos sociologinės apklausos matyti, kad būti vyru taip pat reiškia nebūti homoseksualiam. Pats faktas, jog vyras nėra homoseksualus, jau reiškia, kad jis yra vyras.

Apklausos duomenimis remiantis matyti, kad Lietuvos vyrai yra homofobiškesni nei moterys. 39 proc. Lietuvos vyrų, sužinojusių apie visuomenėje žinomo žmogaus homoseksualumą, nuomonė nepasikeistų, o 41 proc. vyrų nuomonė pablogėtų. Proporcingai 48 proc. moterų nuomonė nepasikeistų, o 35 proc. nuomonė pablogėtų. Itin tolerantiškos yra jaunosios 15-29 amžiaus grupės moterys, net 71 proc. iš jų nuomonė nepasikeistų ir tik 22 proc. nuomonė pablogėtų. Itin reikšmingas yra šios amžiaus grupės moterų ir vyrų skirtumas. Palyginti su tolerantiškomis moterimis, net 41 proc. šio amžiaus vyrų, sužinojusių apie visuomenės veikėjo/os homoseksualumą, nuomonė pablogėtų. Iš visų amžiaus grupių, tolerantiškiausi yra vidurinio 30-49 metų amžiaus vyrai, netolerantiškiausi vyriausi 50-74 metų vyrai. Įdomu ir netikėta, kad netolerantiškiausi homoseksualių visuomenės žmonių atžvilgiu yra didžiųjų miestų vyrai.

Panaši respondentų vyrų nuostata ir kalbant apie artimo draugo/draugės homoseksualumą. Paklausti, kaip reaguotų sužinoję, kad jų artimas draugas/draugė yra homoseksualus, 37 proc. vyrų priimtų jį/ją tokį, koks jis/ji yra, 22 proc. atsisakytų bendrauti su juo/ja, 21 proc. mėgintų jį/ją pakeisti. Pozityviau nusiteikusios moterys (46 proc. jų,

palyginti su 37,5 proc. vyrų, linkusios priimti žmogų tokį, koks jis yra), ypač didžiuosiuose miestuose (60 proc.). 15-29 metų amžiaus vyrai sudaro daugumą tų, kurie mėgintų draugą/draugę pakeisti.

44 proc. Lietuvos gyventojų sako, kad nepakeistų nuomonės apie visuomenėje žinomą žmogų, sužinoję apie jo/jos homoseksualumą. 38 proc. Lietuvos visuomenės narių mano, kad ši informacija neigiamai paveiktų jų nuomonę apie konkretų žmogų.

Požiūriai į homoseksualumą keičiasi, kai kalbama apie tariamą respondentų sūnaus arba dukters homoseksualumą. 47 proc. apklaustųjų sako, jog mėgintų jį/ją pakeisti (50 proc. vyrų ir 44 proc. moterų); 28 proc. priimtų jį/ją tokį/tokią, koks/kokia yra (22 proc. vyrų ir 33,5 proc. moterų).

Iš pateiktų skaičių galima daryti prielaidą, kad heteroseksualūs Lietuvos vyrai yra didesni homofobai negu heteroseksualios moterys. Heteroseksualus vyriškumas konstruojamas priešpriešinant jį homoseksualumui: čia homofobija yra vienas iš svarbių heteroseksualaus vyriškumo elementų. Remiantis vyriškumo ir vyriškų vaidmenų tyrimais, galima teigti, kad vyrai turi atskirti save ir nuo moterų, ir nuo homoseksualių vyrų dėl to, kad jiems vyriškumas (buvimas "tikrais vyrais") yra daug svarbesnis nei moteriškumas moterims.

Ką tokie Lietuvos vyrų požiūriai į homoseksualumą ir homoseksualius žmones galėtų reikšti? Netolerancija homoseksualumui gali būti psichinės savigynos mechanizmu, stiprinančiu dalies vyrų trapią heteroseksualaus vyriškumo tapatybę.

Neigiamas vyrų požiūris į homoseksualumą taip pat sietinas su jų tradicinėmis pažiūromis į lyties vaidmenis ir į šeimą. Dar gana plačiai paplitęs įsitikinimas, kad gėjai pažeidžia ir lyties, ir šeimos vaidmenis (t. y. gėjai vyrai esą moteriški, lesbietės vyriškos). Siekiant patvirtinti savo heteroseksualaus vyro vaidmenį ir išvengti nepasitikėjimo savimi ir savo gebėjimu atlikti priimtina lyties vaidmenį, skatinama netolerancija homoseksualumui. Galima teigti, kad homoseksualumas Lietuvoje kol kas nėra vieša alternatyva heteroseksualumui. Alternatyvus vyriškumo vaizdinių, kuriuose būtų vietos homoseksualiai orientacijai, kol kas nėra.

Leidinį rėmė Atviros visuomenės institutas

Tekstai:

© Eduardas Platovas, 2003

© Margarita Jankauskaitė, 2002

© Artūras Tereškinas, 2002

© Lietuvos gėjų lyga, 2003

www.gay.it